

UOT 94(479.24); UOT 94; UOT 32:93/94

ZƏHRA CƏFƏRLİ

Bakı Dövlət Universiteti I kurs doktorantı
zehradjafarli@gmail.com

AZƏRBAYCAN – ÖZBƏKİSTAN MÜNASİBƏTLƏRİNDƏ MƏDƏNİ DİPLOMATİYA VƏ YUMŞAQ GÜC

DOI: <https://doi.org/10.36719/2708-065X/113/134-138>

Məqalə Sovet İttifaqının dağılmasından sonra formalaşan yeni beynəlxalq münasibətlər sisteminə Türk dünyası dövlətlərinin mədəni diplomatiya və yumşaq güc siyasətini Azərbaycan-Özbəkistan münasibətləri nümunəsində araşdırır. Tədqiqatda Türk dünyasında mədəni integrasiyanın əsas alətləri, beynəlxalq və regional təşkilatların fəaliyyəti, eləcə də Azərbaycan və Özbəkistan arasında mədəni, elmi və təhsil sahəsində əməkdaşlıq nümunələri təhlil olunur. Məqalədə ortaq mədəni tədbirlər, mədəniyyət günləri, festivallar, mədəni mərkəzlərin fəaliyyəti və təhsil mübadiləsi yumşaq güc siyasətinin mühüm elementləri kimi qiymətləndirilir. Azərbaycan və Özbəkistan arasında mədəni və elmi əməkdaşlıq Türk dünyasında qarşılıqlı etimadın möhkəmlənməsinə və regional integrasiyanın dərinləşməsinə xidmət etməsi əsaslandırılır.

Açar sözlər: Azərbaycan-Özbəkistan münasibətləri, Türk Dünyası, Yumşaq güc, mədəni diplomatiya, TÜRKSÖY, Beynəlxalq Türk Akademiyası, Türk Mədəniyyəti və İrsi fondu, Daşkənddə Heydər Əliyev adına Mədəniyyət Mərkəzi.

Giriş. Sovet Rusiyasının süqutu ilə beynəlxalq aləmdə global kataklizm və geosiyasi reallıqlar fonunda yeni münasibətlər sisteminin formalaşması çoxqütblü bir dünya nizamının yaranması ilə nəticələndi. Türk dünyası bu nizamda yeni bir tərəf olaraq çıxış edə bilmək, dəyişən güc balansları arasında öz sözünü deyə bilmək üçün ikitərəfli və çoxtərəfli münasibətlərin inkişafına böyük əhəmiyyət verir. Müasir dövrdə sürətlə inkişaf edən Özbəkistan və Türk dünyasının mərkəzi sayılan Azərbaycan XX əsrin sonundan başlayan və XXI əsrdə daha da intensivləşən əlaqələr ilə Türk dünyasında baş verən integrasiya prosesində fəal iştirak etmişlər. Qədim tarixə, yaxın adət-ənənələrə malik bu iki dövlət arasında münasibətlər hələ SSRİ-nin tərkibində olarkən ortaq mədəni təməllər üzərində formalaşmışdır. Müasir dövrdə bu münasibətlərin tərkib hissəsi kimi mədəni əlaqələr hər iki dövlətin uzaqgörən liderlərinin fəaliyyəti və keçirilən ortaq tədbirlər çərçivəsində inkişaf etməkdədir.

Türk dünyası daxili əməkdaşlıqda mədəni diplomatiya və yumşaq güc siyasəti. Türk dünyası ifadəsi ilk baxışda siyasi bir termin kimi görünə bilər, mədəni konseptlə daha çox səsləşən bir anlayış kimi qəbul edilir. Bu termin Türk dövlətlərinin sərhədlərini aşaraq ortaq dil, mədəniyyət və tarixə malik bütün türk xalqlarını əhatə edir. Diplomatiyanın bütün digər növləri kimi mədəni diplomatiya da xarici siyasətdə alət olaraq istifadə edilir. Mədəni diplomatiya zamanla yüksələn və digər xalqlara təhdid yaradan hegemoniyaya qarşı öz varlığını qorumağın vasitəsi kimi və ya sivilizasiyaların toqquşmasının qarşısını alan bir alət kimi xidmət göstərə bilər. Bu baxımdan Türk dövlətləri mədəni diplomatiyadan effektiv şəkildə istifadə edərək regionda dinc birgəyaşayışı təmin edir [1]. 1993-cü ildə Türkiyə, Azərbaycan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmənistan, Qırğızıstan Respublikalarının Mədəniyyət Nazirlikləri tərəfindən əsas qoyulan TÜRKSÖY Türk dünyasında ortaq mədəniyyəti inkişaf etdirərək qardaşlıq və əməkdaşlıq əlaqələrini gücləndirməyi hədəf götürmüşdür. Beynəlxalq Türk Akademiyası və Türk Mədəniyyəti və İrsi fondu ilə birgə fəaliyyət göstərən TÜRKSÖY həyata keçirdiyi layihələrdə UNESCO, ICESCO, MDB-nin iştirakçısı olan ölkələrin Dövlətlərarası Humanitar Əməkdaşlıq Fondu kimi beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edir [2]. Yeni dünya nizamında qloballaşmanı sürətləndirən amillərdən biri olaraq görülən yumşaq güc mədəni və siyasi dəyərlərin, həyat tərzinin digər ölkələr tərəfindən qəbul edilməsinə xidmət edir. Başqa sözlə müasir dövrdə dövlətlər öz geosiyasi mövqeyinin təhlükəsizliyi üçün hərbi güc əvəzinə mədəni və ideoloji təsirdən istifadə edirlər. Azərbaycan və Mərkəzi Asiya türk dövlətlərinin müstəqilliyini əldə etdikdən sonra qarşılarında duran əsas məsələlərdən biri xarici siyasət xəttinin müəyyən edilməsi və milli kimlik məsələsi olmuşdur.

SSRİ-nin dağılması bir tərəfdən Türkiyənin bölgədə təhlükəsizliklə bağlı narahatlığını azaltmışsa, digər tərəfdən postsovet məkanında, xüsusən Mərkəzi Asiyada təsirini artırmağa şərait yaratmışdır. Mərkəzi Asiya türk dövlətlərini iqtisadi inkişaf və infrastrukturun yaxşılaşdırılması baxımından dəstəkləyən TİKA, buradakı təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq edən Yunus Əmrə İnstitutu, Türkiyə Dəyənət Vəqfi və başqa qurumlar həm də Türkiyənin yumşaq güc siyasətini həyata keçirməyə xidmət göstərir. Mədəniyyət, ideologiya, institut və təşkilatlarla sıx bağlı bir anlayış olan yumşaq güc bunların zəngin olduğu bir dövlət üçün daha təsirli alətə çevrilir. Bu mənada Azərbaycan hərbi gücdən yalnız özünü müdafiə üçün istifadə edərək xarici siyasətdə diasporanın yaradılması, digər dövlətlərlə mədəni əlaqələrin gücləndirilməsi, din, incəsənət, idman, humanitar və digər sahələrdə tədbirlərin, konfransların keçirilməsi çərçivəsində yumşaq gücdən istifadə edir [3]. 2016-cı ildən bəri xarici siyasətdə yumşaq güc strategiyası formalaşdıran Özbəkistan bu sahədə turizm, tarixi şəxsiyyətlər və ənənələri özündə əks etdirən tədbirlər, festivallar və regionda digər dövlətlərlə güclənən əlaqələri vasitəsilə Mərkəzi Asiyada Qazaxıstandan sonra liderliyi ələ ala bilmişdir [4].

Azərbaycan-Özbəkistan münasibətlərində mədəni diplomatiya – ortaq mədəni tədbirlər. Zəngin tarixi ənənələrə malik Özbəkistan və Azərbaycan Respublikaları arasında mədəni əlaqələrin güclənməsi Türk dünyasının birliyinə, mədəni diplomatiyanın inkişafına əhəmiyyətli töhfədir. İki qardaş xalq arasında mədəni əlaqələr sovet dönməsində də xeyli inkişaf etmişdir. 1979-1980-ci illərdə Azərbaycanda Özbəkistanın, Özbəkistanda isə Azərbaycanın ədəbiyyat və incəsənət günləri keçirilmişdir. Hazırda 70 minə yaxın azərbaycanlı Özbəkistan cəmiyyətinin sosial, ictimai, iqtisadi və digər sahələrində iştirak edir [5]. Müstəqilliyin əldə edilməsindən sonra hər iki dövlət arasında mədəni əlaqələr yeni mərhələyə qədəm qoydu. Bu əlaqələr qarşılıqlı “Mədəniyyət günləri”nin, ortaq media forumları və mədəni mərkəzlərin fəaliyyətləri vasitəsilə sürətlə inkişaf edir. Bundan başqa Azərbaycanda keçirilən “Xarı Bülbül” beynəlxalq festivalı, “Vaqif poeziya günləri”ndə özbək sənətçilər, Özbəkistanda keçirilən “Şərq tərənləri”, “Şəhrisəbz” Beynəlxalq muğam festivallarında isə azərbaycanlı sənətçilər iştirak etmişlər [12, s.36]. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycanın ilk mədəni mərkəzi 2010-cu ildə məhz Daşkəndin Mirovad rayonunda, Ümumilli lider Heydər Əliyevin adını daşıyan küçədə açılmışdır. Mərkəzin əsas vəzifələri Özbəkistanla humanitar və mədəni əlaqələrin yaradılması, həmçinin Azərbaycan dili və ədəbiyyatının öyrənilib təbliğ edilməsidir. Mərkəzin layihəsi ilə hər il Özbəkistanda Azərbaycanın öyrənilməsinə diqqət və marağı artıran “Azərbaycan haqqında ilin ən yaxşı məqaləsi” müsabiqəsi təşkil olunur [6]. 2017-ci ildə Özbəkistanda fəaliyyət göstərən Beynəlxalq Babur Fondunun Azərbaycan bölməsi açılmışdır. 2022-ci ilin 16-22 oktyabr tarixlərində Özbəkistanın Daşkənd, Buxara, Nəvai və Səmərqənd şəhərlərində “Azərbaycan mədəniyyəti və ədəbiyyatı günləri” keçirilmişdir [7]. 1-4 avqust 2023-cü ildə Azərbaycanda keçirilən Özbəkistan mədəniyyət günləri çərçivəsində tanınmış özbək sənətçilərinin iştirakı ilə konsert proqramı, teatr tamaşalarının nümayişi və kitab sərgisində özbək ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Abdulla Qədirinin “Ötən günlər” əsərinin Azərbaycan dilində yeni tərcümə olunmuş nəşrinin təqdimat mərasimi keçirilmişdir [8]. Növbəti ilin iyun ayında isə Daşkənddə Azərbaycan mədəniyyət günləri keçirilmişdir. Həmin günlər Özbəkistan Yazıçılar ittifaqında “Məhəmməd Füzuli və Əlişir Nəvai: ortaq ədəbi-mədəni dəyərlər” mövzusunda keçirilən konfrans, sərgi və tamaşalarla yadda qalmışdır [9].

Azərbaycan-Özbəkistan münasibətlərində elm və təhsil yumşaq güc siyasətinin aləti kimi. Müasir dövrdə dövlətlər təhsil mübadiləsi və təqaüdündən əlaqələr yaratmaq, beynəlxalq prestiji artırmaq üçün istifadə etdiyindən deyə bilərik ki, təhsilin yumşaq güc siyasətində rolu böyükdür. Xaricdə təhsil, təhsil proqramı və mübadiləsi üçün imkanlar yaradan təhsil diplomatiyası dövlətlərarası diplomatik münasibətlərin və beynəlxalq əməkdaşlığın yaradılmasında ən effektiv üsullardan biridir. Müstəqillikdən sonra Türkiyənin də təşəbbüsü ilə Azərbaycan və Mərkəzi Asiya türk dövlətləri ilə elmi-texniki sahədə əməkdaşlıq formalaşdı. Hələ 1996-cı ildə Azərbaycanda rəsmi səfərdə olan İslam Kərimovla iki dövlət arasında təhsil əlaqələrinin inkişafı barədə müqavilə imzalanmışdır. Günümüzdə Azərbaycan və Özbəkistan arasında elm və təhsil mübadiləsi, birgə elmi konfranslar və müsabiqələr çərçivəsində əlaqələr inkişaf etməkdədir. 2024-cü ildə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti ilə Daşkənd Pedaqogika və İqtisadiyyat İnstitutu arasında imzalanmış memorandum birgə elmi konfransların, tələbə-müəllim mübadiləsinin həyata keçirilməsi və elmi, pedaqoji istiqamətlərdə əməkdaşlığın genişlənməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Özbəkistan həmçinin Qarabağın işğaldan azad

edilmiş ərazilərində bərpa və yenidənqurma işlərinə yardım təşəbbüsü göstərən ilk dövlət olmuşdur. 30 ildən sonra ilk tədris ilinin zəngi çalınan məktəblərdən biri də Özbəkistan tərəfindən hədiyyə olaraq inşa edilmiş Mirzə Uluqbəy adına məktəb oldu. 2025-ci ilin iyul ayında Azərbaycan Respublikasının Təhsil naziri E. Əmrullayevin Özbəkistan Respublikasının nümayəndə heyəti ilə görüşündə qeyd etdiyi kimi, Azərbaycan və Özbəkistan arasında təhsil sahəsində ciddi və dərin əməkdaşlıq mövcuddur. Görüş çərçivəsində “Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Özbəkistan Respublikası Hökuməti arasında elm, peşə təhsili, ali təhsil sahəsində əməkdaşlığa dair Saziş” imzalanmış, Özbəkistanda 50-ə yaxın azərbaycanlı tələbənin təhsil aldığı vurğulanmışdır [10]. Həmin ilin dekabrında isə Bakı Mühəndislik Universiteti və Mirzə Uluqbəy adına Özbəkistan Milli Universiteti arasında razılıq əldə olunmuşdur. Rektorların görüşü zamanı ikili diplom proqramlarının təşkili və akademik mobil imkanlarının genişləndirilməsi kimi məsələlər müzakirə edilmişdir [11]. 2026-cı ilin yanvar ayında Azərbaycan və Özbəkistan arasında birgə elm müsabiqəsi elan edilib. Müsabiqənin məqsədi hər iki ölkədən alimlərin birgə elmi layihələrin hazırlanmasına təşviq olunmasıdır. 2025-2026-cı tədris ilindən Özbəkistanın bir sıra universitetlərində Azərbaycan dilinin tədrisi təşkil edilməkdədir [12, s.37]. Son illərdə Azərbaycan ali məktəblərini flaqmanı Bakı Dövlət Universiteti də Özbəkistanın ali təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlığını artırmaqdadır. Bu çərçivədə 20-dən artıq Özbəkistan universiteti ilə müqavilələr imzalanmışdır [12, s.37].

Azərbaycan-Özbəkistan mədəni münasibətlərində həmçinin qardaşlaşmış şəhərlər layihəsi də əhəmiyyətli yer tutmaqdadır. Ümumilikdə, Azərbaycan və Özbəkistanın 10 şəhəri arasında qardaşlaşma müqaviləsi imzalanmışdır: İsmayılı – Riştan (noyabr 2018), Gəncə - Səmərqənd (fevral 2023), Şuşa - Xivə (fevral 2023), Lənkəran – Buxara (fevral 2023), Şəki – Kokand (fevral 2023), Mingəçevir – Nəmanqan (may 2024), Füzuli – Gülüstən (may 2024), Biləsuvar – Termez (may 2024), Quba – Cizak (avqust 2024), Beyləqan – Səhrisəbz (avqust 2024) [12, s.40-41].

Nəticə. XX əsrin sonlarından etibarən müstəqil xarici siyasət yeridən türk dövlətləri yeni dünya nizamında Mərkəzi Asiya və Qafqaz regionunun böyük güc dövlətləri arasında rəqabət bölgəsinə çevrilməsi ilə ikitərəfli və çoxtərəfli əlaqələri genişləndirmiş, Türk Dövlətləri Təşkilatı və TÜRKSÖY vasitəsi ilə siyasi və mədəni sahədə birliyi təmin etməyə çalışmışlar. Mədəni sahədə görülməyən ortaq tədbirlər Mərkəzi Asiyanın sadəcə coğrafi ad olaraq deyil, həmçinin ticarət, turizm və mədəniyyət mərkəzi kimi tanınmasına gətirib çıxarır. Azərbaycan və Özbəkistan arasında mədəni əlaqələr bir tərəfdən Türk Dünyasında gedən integrasiya prosesinə təkan verərkən digər tərəfdən global səviyyədə mədəni diplomatiya və yumşaq güc siyasətinin tərkib hissəsi olaraq inkişaf edir. Bu baxımdan iki dövlət arasındakı münasibətlər mədəni sahədə strateji ortaqlıq səviyyəsinə yüksəlmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Fırat Purtaş: Cultural diplomacy initiatives of Turkic Republics // Perceptions, Spring 2017, Volume XXII, Number 1, pp.91-114. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/815555> [10.04.2026].
2. Ferhat Can Ozar: TÜRKSÖY'ÜN Türk kültür diplomasisine katkıları ve geleceği / XI Beynəlxalq Türk Dünyası Araşdırmaları Simpoziumu, 11-13 iyun 2024. Bakı, s.165-173. - https://www.utudas.org/Makaleler/2128563602_XI.%20C.%2021.pdf [10.04.2026].
3. Bahar Özsoy: Soft Power concept and cultural cooperation of Azerbaijan with the Central Asian Turkic states // Turkish Studies – Economics Finance Politics, January 2024, Volume 19, Issue 3, p.997-1016. - https://www.researchgate.net/profile/Bahar-Oezsoy/publication/384679472_Yumusak_Guc_Anlayisi_ve_Azerbaycan%27in_Orta_Asya_Turk_Devletleriyle_Kulturel_Is_Birligi/ [10.04.2026].
4. Yeni Özbəkistan'ın yumşaq gücü / Analiz gazetesi, 20.12.2023. - <https://analizgazetesi.com.tr/haber/yeni-ozbekistanin-yumusak-gucu-5597/> [10.04.2026].
5. Türk Dünyasının birliyinə əhəmiyyətli töhfə - Azərbaycan-Özbəkistan münasibətləri / Azərbaycan qəzeti, 22 avqust 2023, s.4. - [https://anl.az/down/meqale/azerbaycan/2023/avqust/863193\(meqale\).pdf](https://anl.az/down/meqale/azerbaycan/2023/avqust/863193(meqale).pdf) [10.04.2026].

6. Samir Abbasov: Özbəkistan-Azərbaycan ədəbi-mədəni əlaqələrinin inkişafında Heydər Əliyev adına Mədəniyyət Mərkəzinin rolu // Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq, 2020, №1, s.30-35. - [https://www.anl.az/down/meqale/muq_edebiyat/2020/01/775117\(meqale\).pdf](https://www.anl.az/down/meqale/muq_edebiyat/2020/01/775117(meqale).pdf) [10.04.2026].
7. Azərbaycan-Özbəkistan mədəni əlaqələri tarixi təməllər üzərində inkişaf edir və zənginləşir / AZƏRTAC, 31.07.2023. - <https://news.milli.az/culture/1135614.html> [10.04.2026].
8. Milli kitabxanada “Azərbaycanda Özbəkistan mədəniyyəti günləri” çərçivəsində “Özbəkistan ədəbiyyatı və incəsənəti” guşəsinin açılışı və özbək ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Abdulla Qədirinin “Ötən günlər” əsərinin təqdimat mərasimi keçirildi / Azərbaycan Milli Kitabxanası, Avqust 02.2023. - <https://www.millikitabxana.az/news/ozbek-gunleri-tedbiri> [10.04.2026].
9. Özbəkistanda Azərbaycan mədəniyyət günləri başlayır / AZƏRTAC, 10.06.2024. - https://azertag.az/xeber/ozbekistanda_azerbaycan_medeniyyeti_gunleri_baslayir-3048666 [10.04.2026].
10. Nazir:Azərbaycanla Özbəkistan arasında təhsil sahəsində ciddi və dərin əməkdaşlıq mövcuddur / Azərbaycan müəllimi, 03.07.2025. - <https://muallim.edu.az/nazir-azerbaycanla-ozbekistan-arasinda-tehsil-sahesinde-ciddi-ve-derin-emekdasliq-movcuddur> [10.04.2026].
11. Azerbaijan, Uzbekistan forge partnesrhip for education and research / AZERNEWS, 01.12.2025. - <https://www.azernews.az/culture/250970.html> [10.04.2026].
12. Sevinc Ruintən. Müstəqillik illərində Azərbaycan-Özbəkistan mədəni əlaqələrinin inkişafında qardaşlaşmış şəhərlərin yeri və rolu / “O’zbekiston-Ozarbayjon Adabiy Aloqalar va Hamlikorlik Istiqbollari” mavzusindagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materialları. 10 oktyabr 2025. T.: “Best-publish” nashriyoti, 2025, s.33-48. - DOI: 10.5281/zenodo.17657509

ЗАХРА ДЖАФАРЛИ

Докторант Бакинского государственного университета

КУЛЬТУРНАЯ ДИПЛОМАТИЯ И МЯГКАЯ СИЛА В АЗЕРБАЙДЖАНО-УЗБЕКСКИХ ОТНОШЕНИЯХ

После распада Советского Союза формирование нового многополярного мирового порядка способствовало активизации двусторонних и многосторонних отношений государств тюркского мира. В этом контексте Азербайджан и Узбекистан, опираясь на общие исторические, культурные и духовные ценности, укрепляют сотрудничество посредством культурной дипломатии и политики «мягкой силы». В статье с теоретической точки зрения анализируется роль культурной дипломатии и мягкой силы в тюркском мире, а также рассматривается их значение для углубления регионального взаимодействия. На примере азербайджано-узбекских отношений исследуются совместные культурные мероприятия, дни культуры, фестивали, деятельность культурных центров, а также сотрудничество в сфере науки и образования. В результате становится ясно, что культурная дипломатия и образовательное сотрудничество играют важную роль в выводе двусторонних отношений на стратегический уровень и в укреплении интеграционных процессов в тюркском мире.

Ключевые слова: Азербайджанско-узбекские отношения, тюркский мир, мягкая сила, культурная дипломатия, TURKSOY, Международная тюркская академия, Фонд тюркской культуры и наследия, Культурный центр Гейдара Алиева в Ташкенте.

ZAHRA JAFARLI

PhD student, Baku State University

CULTURAL DIPLOMACY AND SOFT POWER IN AZERBAIJAN-UZBEKISTAN RELATIONS

After the collapse of the Soviet Union, the emergence of a new multipolar world order encouraged the states of the Turkic world to prioritize the development of bilateral and multilateral relations. In this context, Azerbaijan and Uzbekistan have strengthened their cooperation based on shared histo-

rical, cultural, and spiritual values through cultural diplomacy and soft power policies. This article analyzes the role of cultural diplomacy and soft power in the Turkic world from a theoretical perspective and examines their importance in deepening regional cooperation. Using the example of Azerbaijan–Uzbekistan relations, the study explores joint cultural events, cultural days, festivals, cultural centers, as well as cooperation in science and education. As a result that cultural diplomacy and educational cooperation play a significant role in elevating bilateral relations to a strategic level and in strengthening integration processes within the Turkic world.

Keywords: Azerbaijan-Uzbekistan Relations, Turkic World, Soft Power, Cultural Diplomacy, TURKSOY, International Turkic Academy, Turkic Culture and Heritage Foundation, Heydar Aliyev Cultural Center in Tashkent.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 10 aprel 2026-cı il.

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 21 may 2026-cı il.

Rəyçilər: t.e.d. Əsməd Muxtarova, t.e.d. İsmayıl Məmmədov.
